

Baggrunden for efterfølgende notat var blandt andet udgivelsen i 1989 af prøveoversættelsen "Det Nye Testamente i ny oversættelse" (Det danske Bibelselskab 1989).

Notatet blev udarbejdet som debatoplæg, men blev kun sendt til biskopperne Henrik Christiansen, Vincent Lind, Olav Lindegaard og Bertil Wiberg. Bertil Wiberg replikerede i et brev af 17. marts 1990, der bringes som bilag. Begge dele blev i juni 1990 sendt til alle biskopper, men blev ikke nærmere drøftet i 1990 eller 1991. De tilgrundliggende problemer dukkede dog op igen i første halvdel af 1992 efter autorisation af den nye bibeloversættelse. Og det endte med dobbeltformer af fadervor, indstiftelsesord og aronitisk velsignelse i højmesseordning og ritualer.

HVIL, marts 2009

NOTAT VEDR. BIBELALLUSIONER I HØJMESSEORDNINGEN

af Holger Villadsen, 9. marts 1990

Indledning

Højmesseordningen indeholder et antal bibelallusioner, som bør overvejes i lyset af Bibelselskabets forslag til ny dansk oversættelse. I princippet er det ønskeligt med så stor en overensstemmelse som muligt mellem den kommende nye autoriserede bibeloversættelse og den nye højmesseordning. Mens det vel kan anses for selvfølgeligt, at læsningerne i Alterbogen skal følge den nye autoriserede bibeloversættelse, er det efter mit skøn nødvendigt med en selvstændig overvejelse ud fra en liturgisk synsvinkel af alle bibelallusionerne i højmesseordningen. Efterfølgende notat er et forsøg på at komme med en replik ud fra en liturgisk synsvinkel for at få indledt en ønskelig dialog. Bibelselskabet har allerede ved udarbejdelsen af prøveoversættelserne i væsentligt omfang prøvet at tage liturgiske hensyn. Men emnet kan ikke færdigbehandles, så længe de pågældende tekster primært betragtes som dele af en sammenhængende oversættelse af et bestemt bibelskrift. For bibelanvendelsen i højmesseordningen er i de fleste tilfælde snarere at betragte som bibelallusioner end som bibelciter, og anvendelsen i liturgisk sammenhæng kan derfor nødvendiggøre derfor en selvstændig tilpasning til den liturgiske kontekst og funktion.

Selv om det er ønskeligt med så stor en overensstemmelse som muligt mellem bibelform og liturgisk form, bør det dog på den anden side ikke blive en kunstig spændetrøje, der resulterer i kompromisser, der hverken er tilfredsstillende i den ene eller den anden sammenhæng. Derfor er det uhensigtsmæssigt på forhånd at lægge sig fast på, at der på alle punkter skal være overensstemmelse mellem liturgisk form og bibeloversættelsesform.

Hvis emnet skal behandles adækvat, er det nødvendigt at anvende kilder fra begge sider: både bibeloversættelser og liturgiske kilder. Der er ofte forskel på tekstformen i de autoriserede bibler og i de liturgiske bøger. Og derfor er det metodisk forkert kun at anvende de autoriserede oversættelser i biblerne som kilde til ordlyden af de pågældende liturgiske led i ældre tid. Min kildeanvendelse er dog foreløbigt af praktiske grunde lidt tilfældig og begrænset til, hvad jeg har ved hånden i mit private "bibliotek".

Den apostolske velsignelse (jfr. 2. Kor. 13,13)

Kirkeritualet 1685 foreskriver, at præsten på prædikestolen slutter med den aronitiske velsignelse. Den er i tidens løb blevet erstattet af den apostolske velsignelse for at undgå fordobling i forhold til den afsluttende aronitiske velsignelse.

I Alterbogen 1901 findes findes velsignelsesønsket efter prædikenen i følgende form:

*Til Slutning ville vi med Apostlen tilønske hverandre:
Vor Herres Jesu Kristi Naade og Guds Kærlighed og den Hellig Aands Samfund
være med os alle! Amen.*

I den samtidige autoriserede NT-oversættelse af 1819 lyder oversættelsen af 2. Kor. 13,13 således:

*Vor Herres Jesu Christi Naade, og Guds Kjerlighed, og den Hellig Aands Samfund
være med Eder alle!*

I den liturgiske form anvendes altså 1. person pluralis til forskel fra bibeloversættelsens 2. person.

I den efterfølgende NT-revision af 1907 findes følgende form:

*Den Herres Jesu Kristi Naade og Guds Kærlighed, og den Helligaands Samfund
være med eder alle!*

I Biskoppernes Vejledning 1949 findes den apostolske velsignelse i følgende form:

*Lad os med apostlen tilønske hverandre:
Vor Herres Jesu Kristi nåde, Guds kærlighed og Helligåndens samfund være
med os alle. Amen.*

Den samme form anvendes i Biskoppernes Vejledning 1955, i Foreløbige Ændringer 1972 og i Alterbogsforslaget 1985, bortset fra at "apostelen" staves med et ekstra e.

Den tilsvarende bibeloversættelse fra 1948 af 2. Kor. 13,13 har følgende form:

*Herren Jesu Kristi nåde, Guds kærlighed og Helligåndens samfund være med
Eder alle!*

Den nye prøveoversættelse af NT fra 1989 har følgende ordlyd:

Vor Herre Jesu Kristi nåde og Guds kærlighed og Helligåndens fællesskab være med jer alle!

Jeg vil anse det for rigtigst, at den apostolske velsignelse, som i aktuel dansk liturgisk tradition anvendes fra prædikestolen og ikke har noget menighedssvar, fortsat anvendes i 1. person, selv om Prøveritualbogen 1963 foreslog 2. person. Det kan diskuteres, om man skal følge prøveoversættelsen og erstatte ordet "samfund" af ordet "fællesskab". Ordet "samfund" anvendes jo fortsat i den apostolske trosbekendelse. Og jeg er indtil videre ikke fuldt overbevist om, at det er rigtigt at stryge genitiv-s efter Herre.

Forslag til højmesseordning:

Lad os med apostlen tilønske hinanden:

Vor Herres Jesu Kristi nåde og Guds kærlighed og Helligåndens fællesskab være med os alle. Amen.

Helligsangen 1 (jfr. Johs. Åb. 4,8)

Nadverritualet fra 1912 har i indledningen "helligsang", der siges eller messes af præsten. I Biskoppernes Vejledning 1949 findes den i følgende form:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den Almægtige, han, som var, og som er, og som kommer, ...

Samme form findes også i 3. oplag af en ritualbog fra 1923 (bortset fra et komma mere).

Den tilsvarende form i NT-revisionen fra 1907 lyder:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud, den almægtige, han, som var, og som er, og som kommer!

Den liturgiske form og bibeloversættelsen er enslydende, dog med en lille forskel i tegnsætning og anvendelse af store bogstaver.

I 2. udgave af Biskoppernes Vejledning fra 1955 findes følgende form:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige, han, som var, og som er, og som kommer.

Bortset fra kommasætning og anvendelse af store bogstaver er formen uændret i forhold til tidligere. Samme form anvendes også i Foreløbige Ændringer 1972 og i Alterbogsforslaget 1985, bortset fra, at der er stort H i "Han", og at det efterfølgende komma udelades. Denne ændring hænger sammen med en tilsvarende ændring i Benedictus.

Den samtidige form i NT-oversættelsen fra 1948 lyder:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud, den Almægtige, han, som var, og som er, og som kommer!

Den liturgiske form og bibeloversættelsen er fortsat enslydende, bortset fra kommasætning og anvendelse af store bogstaver.

I den nye prøveoversættelse af NT fra 1989 findes følgende form:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud, den Almægtige, han som var og som er og som kommer.

Igen er ordlyden den samme, og forskellene drejer sig kun om kommasætning og anvendelse af store bogstaver.

Forslag til højmesseordning:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige, han som var og som er og som kommer.

Forskellene drejer sig fortsat kun om kommasætning og store bogstaver.

Helligsangen 2 (jfr. Es. 6,3)

Helligsangen sunget af menigheden foreslås i dansk liturgisk sammenhæng af Dansk Kirkesang i forslaget til en Dansk Højmesseliturgi i 1943. Helligsangen har her følgende form:

*Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige!
Himlen og Jorden er fuld af din Herlighed!*

Den tilsvarende GT-oversættelse fra 1931 har følgende form:

Hellig, hellig, hellig er Hærskarers Herre, al jorden er fuld af hans herlighed!

Der er tale om en forholdsvis stor forskel på den liturgiske form og bibeloversættelsen.

I den ældre reviderede GT-oversættelse fra 1871 findes følgende form:

Hellig, hellig, hellig er den Herre Zebaoth; al jorden er fuld af hans Ære.

I Prøvealterbogen fra 1963 findes i det første nadverritual helligsangen sunget af menigheden i følgende form:

*Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige!
Himmelen og jorden er fuld af din herlighed.*

Bortset fra mindre forskelle i stavemåde er det samme form som Dansk Kirkesang 1943.

Foreløbige Ændringer 1972 og Alterbogsforslaget 1985 har i det tredje og udvidede nadverritual den sungne helligsang i næsten uændret form i forhold til Dansk Kirkesang:

*Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den Almægtige.
Himlen og jorden er fuld af din herlighed.*

I prøveoversættelsen af Jesaja fra 1982 findes følgende form:

*Hellig, hellig, hellig er Hærskarers Herre,
hele jorden er fuld af hans herlighed!*

Forslag til højmesseordning:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige.

Himlen og jorden er fuld af din herlighed.

Formen er uændret i forhold til Alterbogsforslaget 1985, bortset fra at "almægtige" er stavet med lille a som i det reviderede 1912-ritual. Det kan naturligvis overvejes, om den liturgiske form bør lægge sig tættere op ad GT-oversættelsen. Jeg vil dog foreslå, at man i liturgisk sammenhæng holder sig til den linje, der blev lagt af Dansk Kirkesang i 1943.

Benedictus (jfr. Matt. 21,9)

Benedictus anvendes i 1912-nadverritualet og i det udvidede nadverritual med sunget helligsang. Problemerne drejer sig stort set kun om kommasætning og anvendelse af store bogstaver. I det udvidede nadverritual med sunget helligsang burde man dog overveje, om ikke også Benedictus skulle kunne synges af menigheden i umiddelbar forlængelse af helligsangen, sådan som det er tilfældet i de fleste andre kirkers nadverliturgier.

I Biskoppernes Vejledning 1949 anføres den i følgende form:

Velsignet være han, som kommer, i Herrens navn. Hosianna i det høje!

I en note står der, at ordene »Hosianna i det høje« kan synges af menigheden. Samme form findes også i en ritualbog trykt 1923, bortset fra at navneord er stavet med store bogstaver.

I den tilsvarende NT-oversættelse fra 1907 findes følgende form:

Velsignet være den, som kommer, i Herrens Navn! Hosanna i det højeste!

Den liturgiske form afviger altså lidt fra bibeloversættelsen. Den væsentligste afvigelse er, at ordet "han" anvendes i stedet for ordet "den".

I 2. udgave af Biskoppernes Vejledning fra 1955 findes Benedictus i uændret form i forhold til 1. udgave:

Velsignet være han, som kommer, i Herrens navn. Hosianna i det høje!

I Foreløbige Ændringer 1972 og Alterbogsforslaget 1985 findes samme ordlyd, men ændret tegnsætning:

Velsignet være Han, som kommer i Herrens navn.

Og "Hosianna" synges nu altid af menigheden, både i det reviderede 1912-ritual og i det udvidede nadverritual:

Hosianna i det højeste!

At opdelingen i Benedictus også overføres på det udvidede nadverritual med sunget helligsang, anser jeg foreløbigt som en ureflekteret videreførelse af en

fodnote fra 1912-ritualet og af en musikalsk tradition, der er udviklet i denne sammenhæng. Men denne opdeling findes både i Dansk Kirkesangs højmesse-liturgi fra 1943 og i Prøveritualbogen fra 1963.

Den tilsvarende form i NT-oversættelsen fra 1948 lyder:

Velsignet være han, som kommer, i Herrens navn! Hosianna i det højeste!

I den nye prøveoversættelse af NT fra 1989 findes følgende form:

Velsignet være han, som kommer i Herrens navn!

Hosianna i det højeste!

Bortset fra bortfald af et komma er det uændret form i forhold til tidligere NT-oversættelse, og ordlyden er identisk med de seneste liturgiske former.

Forslag til højmesseordning:

Præsten:

Velsignet være Han, som kommer i Herrens navn.

Menigheden:

Hosianna i det højeste!

For at tydeliggøre, at der er tale om en kristologisk betegnelse, staves "Han" med stort H i overensstemmelse med Alterbogsforslaget 1985. Men det er ikke et princip for anvendelse af store bogstaver, der ellers anvendes i højmesseordningen, og det kan diskuteres, om det er nødvendigt og berettiget at gøre en undtagelse her.

Opsplitningen af Benedictus anvendes både, hvor helligsangen siges af præsten, og hvor den synges af menigheden. I det sidste tilfælde forekommer den mig diskutabel; men den svarer til en etableret musikalsk form.

Fadervor (jfr. Matt. 6,9-13)

I Alterbogen 1901 findes Fadervor i følgende form:

Fader vor, du, som er i Himlene! Helliget vordet dit Navn! Tilkomme dit Rige! Ske din Vilje, som i Himmelen, saaledes og paa Jorden! Giv os i Dag vort daglige Brød! Og forlad os vor Skyld, som og vi forlade vore Skyldnere! Og led os ikke ind i Fristelse! Men fri os fra det onde! Thi dit er Riget og Magten og Æren i Evighed. Amen.

I den tilsvarende NT-oversættelse fra 1819 findes følgende form:

Vor Fader, du som er i Himlene! Helliget vordet dit Navn; komme dit Rige; ske din Villie, som i Himmelen, saa og paa Jorden; giv os idag vort daglige Brød; og forlad os vor Skyld, som og vi forlade vore Skyldnere; og led os ikke ind i Fristelse; men fri os fra det Onde; thi dit er Riget og Kraften og Herligheden i Evighed. Amen.

Der er forskel i ordvalg, ordrækkefølge, tegnsætning og anvendelse af store bogstaver mellem den liturgiske form og bibeloversættelsen. Jeg formoder, at

man vil finde tilsvarende forskelle mellem liturgisk form og bibelform, hvis man går længere tilbage i tiden; men det har jeg foreløbigt ikke gjort noget forsøg på.

I en ritualbog trykt i 1923 findes følgende form:

Vor Fader, du, som er i Himlene! Helliget vorde dit Navn; komme dit Rige; ske din Vilje, som i Himmelen, saaledes ogsaa paa Jorden; giv os i Dag vort daglige Brød; og forlad os vor Skyld, som ogsaa vi forlader vore Skyldnere; og led os ikke i Fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er Riget og Magten og Æren i Evighed. Amen.

I den tilsvarende NT-oversættelse fra 1907 findes følgende form:

Vor Fader, du, som er i Himlene! Helliget vorde dit Navn; komme dit Rige; ske din Villie, som i Himmelen saaledes ogsaa paa Jorden; giv os i Dag vort daglige Brød; og forlad os vor Skyld, som ogsaa vi forlade vore Skyldnere; og led os ikke i Fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er Riget og Magten og Æren i Evighed! Amen.

Denne form er næsten fuldt ud sammenfaldende med den liturgiske form i ovenfor anførte Ritualbog fra 1923. Der er kun et par mindre ubetydende forskelle i stavemåde og kommasætning.

I Biskoppernes Vejledning 1949 findes Fadervor i følgende form:

Fader vor, du, som er i himlene. Helliget vorde dit navn. Komme dit rige. Ske din villie, som i himmelen, således ogsaa på jorden. Giv os i dag vort daglige brød. Og forlad os vor skyld, som ogsaa vi forlader vore skyldnere! Og led os ikke i fristelse. Men fri os fra det onde! Thi dit er riget og magten og æren i evighed.

Denne form kan nok bedst betragtes som en revision med revideret retskrivning af den liturgiske form, som f.eks. er repræsenteret i Alterbogen 1901. Men jeg har ikke undersøgt den nærmere baggrund for afvigelserne i forhold til NT-oversættelserne fra 1907 og 1948.

I 2. udgaven af Biskoppernes Vejledning fra 1955 findes i Fadervor i følgende form:

Vor Fader, du, som er i Himlene! Helliget vorde dit navn; komme dit rige; ske din vilje på jorden, som den sker i Himmelen; giv os i dag vort daglige brød; og forlad os vor skyld, som ogsaa vi forlader vore skyldnere; led os ikke ind i fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er riget og magten og æren i evighed! Amen.

Denne form svarer næsten ordret til NT-oversættelsen fra 1948 og er formentlig indført for at bringe overensstemmelse mellem den liturgiske form og formen i NT-oversættelsen.

I NT-oversættelsen fra 1948 findes følgende form:

Vor Fader, du som er i Himlene! Helliget vorde dit navn; komme dit rige; ske din vilje på jorden, som den sker i Himmelen; giv os i dag vort daglige brød; og

*forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere; og led os ikke ind i fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er riget og magten og æren i evighed!
Amen.*

Bortset fra et enkelt komma i indledningen og et "og" i 6. bøn er der overensstemmelse med den ovenfor anførte form fra 2. udgave af Biskoppernes Vejledning 1955.

I Foreløbige Ændringer 1972 og Alterbogsforslaget 1985 findes følgende form:
*Vor Fader, du, som er i Himlene! Helliget worde dit navn; komme dit rige; ske din vilje som i Himmelen, således også på jorden; giv os i dag vort daglige brød; og forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere; og led os ikke (ind) i fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er riget og magten og æren i evighed!
Amen.*

I ordlyden er det vel et forsøg på at gå tilbage til ældre former, især i 3. bøn, uden dog på alle punkter at være helt identisk med nogen af de ældre former, hverken de liturgiske eller bibeloversættelserne.

I prøveoversættelsen af NT fra 1989 findes følgende form:

*Vor Fader, du som er i himlen!
Lad dit navn blive helliget,
dit rige komme,
din vilje ske
som i himlen således også på jorden;
giv os i dag vort daglige brød,
og forlad os vor skyld, som vi også forlader vore skyldnere,
og bring os ikke i fristelse,
men fri os fra det onde.
Thi dit er riget og magten og æren i evighed! Amen.*

Den foreslåede rytme i bønningen er så meget anderledes, især i 1., 2. og 3. bøn, at det kan forudses, at det næppe i den næste generation eller to vil være muligt at bede Fadervor i kor ret mange steder. Jeg vil derfor finde det problematisk at prøve at overføre denne form til liturgisk brug.

I forhold til princippet om så vidt muligt at følge teksten i Nestle-Aland ²⁶, kan man også undre sig lidt over beslutningen om at medtage doksologien i Fadervors slutning. I liturgisk sammenhæng skal doksologien naturligvis medtages, men er det ikke en lidt problematisk akkomodation i bibeloversættelses sammenhæng? Det vil måske her være mest renfærdigt at have 2 helt forskellige former: en bibelform uden doksologi og en liturgisk form med doksologi.

Forslag til højmesseordning:

Fader vor, du som er i himlen! Helliget være dit navn, komme dit rige, ske din vilje, som i himlen således også på jorden. Giv os i dag vort daglige brød, og forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere, og led os ikke (ind) i

*fristelse, men fri os fra det onde. For dit er riget og magten og æren i evighed!
Amen.*

Den anførte form er et forsøg på at lægge sig så tæt som muligt op ad den form, der almindeligvis anvendes i dag, når Fadervor bedes udenad i kor. Det nærmeste skriftlige udgangspunkt har været Biskoppernes Vejledning 1949. Der er dog foretaget 2 ordudskiftninger: "vorde" er erstattet af "være" og "thi" er erstattet af "for". Rytmen i bønningen er fastholdt, så bønningen uden problemer skulle kunne bedes i kor, på trods af eventuelle mindre forskelle i enkelte ord.

Indstiftelsesordene (jfr. 1. Kor. 11,23-25 og Matt. 26,26-28)

Indstiftelsesordene i nadverritualerne er ikke direkte bibelcitater, men en selvstændig liturgisk tekst, der er udformet på grundlag af flere bibelsteder. I det følgende anføres til sammenligning dog kun bibeloversættelsesformen fra 1. Kor. 11,23-25.

I Alterbogen 1901 findes følgende form:

*Vor Herre Jesus Kristus, i den Nat, da han blev forraadt, (NB.) tog han Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple og sagde: „Tager dette hen og æder det; det er mit Legeme, som gives for eder. Dette gør til min Ihukommelse.”
Ligesaa (NB.) tog han og Kalken efter Aftensmaaltid, takkede, gav dem og sagde: „Drikker alle deraf; denne er den nye Pagts Kalk i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Dette gør, saa ofte som I det drikke, til min Ihukommelse.”*

I den tilsvarende NT-oversættelse fra 1819 er 1. Kor. 11,23-25 oversat således:

*...at den Herre Jesus i den Nat, der han blev forraadt, tog Brødet, takkede og brød det, og sagde: tager, æder; dette er mit Legeme, som brydes for Eder; dette gjør til min Ihukommelse.
Desligeste og Kalken, efter at han havde holdet Nadvere, og sagde: denne Kalk er det nye Testament i mit Blod; dette gjør, saa ofte som I det drikke, til min Ihukommelse.*

I Ritualbogen trykt 1923 findes følgende form:

*Vor Herre Jesus Kristus, i den Nat, da han blev forraadt, (NB.) tog Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple det og sagde: „Tager dette og æd det; det er mit Legeme, som gives for eder. Gør dette til min Ihukommelse.”
Ligesaa (NB.) tog han ogsaa Kalken efter Aftensmaaltidet, takkede, gav dem den og sagde: „Drik alle deraf; denne Kalk er den nye Pagt i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Gør dette, saa ofte som I drikker det, til min Ihukommelse.”*

I den tilsvarende NT-oversættelse fra 1907 findes følgende form:

At den Herre Jesus i den Nat, da han blev forraadt, tog Brød, takkede og brød det og sagde: „Dette er mit Legeme, som er for eder; gør dette til min Ihukommelse!“

Ligesaa tog han ogsaa Kalken efter Aftensmaaltidet og sagde: „Denne Kalk er den nye Pagt i mit Blod; gør dette, saa ofte som I drikke det, til min Ihukommelse!“

I Biskoppernes Vejledning 1949 findes følgende form:

Vor Herre Jesus Kristus, i den nat, da han blev forrådt (NB), tog brødet, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og æd det; det er mit legeme, som gives for Eder. Gør dette til min ihukommelse!«

Ligeså (NB) tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle deraf; denne Kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for Eder til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker det, til min ihukommelse!«

I Biskoppernes Vejledning 1955 er ordlyden revideret således:

Vor Herre Jesus Kristus tog i den nat, da han blev forrådt (NB), et brød, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for Eder. Gør dette til ihukommelse af mig!«

Ligeså (NB) tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle deraf; denne kalk er den nye pagt ved mit blod, som udgydes for Eder til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker den, til ihukommelse af mig!«

Den tilsvarende form i NT-oversættelsen fra 1948 af 1. Kor. 11,23-25 lyder således:

...at Herren Jesus i den nat, da han blev forrådt, tog brød, takkede, brød det og sagde: »Dette er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!«

Ligeså tog han også kalken efter aftensmåltidet og sagde: »Denne kalk er den nye pagt ved mit blod; gør dette, så ofte som I drikker den, til ihukommelse af mig.«

I Foreløbige Ændringer 1972 og Alterbogsforslaget 1985 er valgt en form, der på visse punkter går tilbage til Biskoppernes Vejledning 1949, og på andre punkter anvender ord fra NT-oversættelsen af 1948:

Vor Herre Jesus Kristus i den nat, da han blev forrådt, tog brødet (NB), takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til min ihukommelse.«

Ligeså tog han også kalken (NB) efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker det, til min ihukommelse.«

I prøveoversættelsen af NT fra 1989 findes følgende oversættelse af 1. Kor. 11,23-25:

*...at Herren Jesus, i den nat han blev forrådt, tog et brød, takkede, brød det og sagde: »Det er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!«
Ligeså tog han også bægeret efter måltidet og sagde: »Dette bæger er den nye pagt ved mit blod; gør dette, hver gang I drikker af det, til ihukommelse af mig!«*

Den mest markante enkeltændring er anvendelse af ordet "bæger" i stedet for "kalk".

Forslag til højmesseordning:

I den nat vor Herre Jesus Kristus blev forrådt, (NB) tog han brødet, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til min ihukommelse.«

Ligeså (NB) tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker den, til min ihukommelse.«

I dette forslag er der truffet et antal mere eller mindre diskutabile enkeltafgørelser:

Der er ændret ordstilling i indledningen.

"Brødet" i bestemt form, ligesom kalken.

"til min ihukommelse" som 1949 og ældre, i stedet for "til ihukommelse af mig".

"aftensmåltidet" opretholdes.

"kalk" og ikke "bæger".

"i mit blod" og ikke "ved mit blod".

NB er rykket lidt frem, svarende til f.eks. Alterbogen 1901.

Den aronitiske velsignelse (jfr. 4. Mos. 6,26)

De sidste ca. 60 år har der været overensstemmelse mellem liturgisk form og GT-oversættelse, mens der, så vidt jeg kan se, tidligere har været mindre forskelle. Bl.a. har ordet "åsyn" vist nok været anvendt hele tiden i den liturgiske tradition, men ikke i bibeloversættelsestraditionen.

I Den danske Kirkeordinans 1539 findes følgende ordlyd (her citeret fra Laustens udgave 1989, s. 173):

Herren welsigne deg och beuare deg, Herren lade liusne sit ansigt offuer deg oc være deg naadig, Herren lette sit aasiun paa deg oc giffue deg fred.

I Kirkeritualet 1685 findes følgende ordlyd (her citeret fra Konvent for Kirke og Theologis udgave 1985, s. 21):

HErren velsigne dig og bevare dig!

HErren lade lyse sit Ansigt over dig! og være dig naadig!

HErren lette sit Aasyn på dig, og giv dig Fred!

I Alterbogen 1901 findes følgende ordlyd:

Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig! Herren løfte sit Aasyn på dig, og give dig Fred!

Den liturgiske ordlyd er opretholdt næsten uændret. Den eneste forandring i ordlyd er, at ordet "lette" er erstattet af "løfte".

I GT-oversættelsen fra 1871 findes følgende ordlyd:

Herren velsigne dig, og bevare dig! Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig! Herren opløfte sit Ansigt til dig, og give dig Fred!

Der er forskel i 3. velsignelsesønske, hvor den liturgiske tekst har "Aasyn" og GT-oversættelsen har "Ansigt". Denne forskel kan vist nok følges helt tilbage til reformationstiden. Jeg har ikke i mit håndbibliotek umiddelbart adgang til de ældste danske bibeloversættelser og har derfor foreløbigt undladt at undersøge dette spørgsmål nærmere.

I Ritualbogen trykt 1923 findes følgende ordlyd:

Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit Ansigt lyse over dig og være dig naadig! Herren løfte sit Aasyn på dig og give dig Fred!

I forhold til den tidligere liturgiske form er der ændret ordstilling i 2 velsignelsesønske og der er sløjft 2 komma'er. Men ordet "Aasyn" opretholdes i den liturgiske form.

I GT-oversættelsen fra 1931 findes følgende form:

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!

Der er på dette tidspunkt overensstemmelse mellem den liturgiske form og bibeloversættelsen. Overensstemmelsen er opstået ved, at bibeloversættelsen har antaget den liturgiske form.

I Biskoppernes Vejledning 1949 og 1955 findes følgende form:

Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!

Samme form findes også i Foreløbige Ændringer 1972 og i Alterbogsforslaget 1985.

I Prøveoversættelsen af Fjerde Mosebog fra 1989 findes følgende form:

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse på dig og være dig nådig, Herren løfte sit ansigt mod dig og give dig fred.

I "Nyt fra Bibelselskabet" nr. 5 / 1989 findes en artikel, hvor der gives en baggrund for den foreslåede oversættelsen. Artiklen er dog i denne sammenhæng noget misvisende, fordi den ikke anvender liturgisk kildemateriale og derfor overser forskellen mellem liturgisk form og bibeloversættelsesform i ældre tid.

Forslag til højmesseordning:

Herren velsigne dig og bevare dig!

Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig!

Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!

Jeg vil foreslå, at den eksisterende liturgiske form opretholdes uændret. Hvis der skal være overensstemmelse liturgisk form og bibeloversættelse, må det nok snarere være bibeloversættelsen, der skal tilpasses sig den liturgiske form, end omvendt. Men man kan også rejse det spørgsmål, om det er nødvendigt, at der på dette punkt er overensstemmelse. Så vidt jeg kan se, har der gennem flere århundreder været mindre forskelle i ordlyd, og det vil næppe give årsag til problemer, at der evt. igen opstår mindre forskelle.

Gloria (Englenes lovsang, fr. Luk. 2,14)

For at undgå at begrænse de liturgiske eksempler til Dansk Kirkesang 1943 og Prøveritualbogen 1963 anføres til indledning et par ældre liturgiske kilder.

I højmesseindledning ifølge Kirkeordinansen 1539 indleder præsten *Gloria in excelsis Deo* på latin eller dansk, hvorefter menigheden fortsætter. Til adventstiden anfører Niels Jespersens Graduale 1573 salmen "Alleniste Gud i Himmerig" med 5 danske vers. Der er altså tale om en meget indirekte bibelanvendelse.

Tilsvarende findes i Kirkeritualet 1685 bestemmelse om, at præsten efter Kyrie begynder med disse første ord af denne salme:

Alleniste Gud i Himmerig være Lof og Priis for al sin Naade etc.

hvorefter menigheden fortsætter indtil enden.

Svarende hertil findes i Thomas Kingos Graduale 1699 i de faste salmer til søndagshøjmassen 5 danske vers af pågældende salme. Der er altså fortsat tale om en meget indirekte bibelanvendelse.

I Dansk Kirkesangs forslag til en Dansk Højmesseliturgi 1943 findes følgende form, hvor præsten efter Kyrie rejser sig og synger:

Ære være Gud i det højeste!

Derefter forsætter menigheden:

Og Fred paa Jorden, i Mennesker Velbehag!

Det er også muligt, at Gloria i sin helhed synges af præsten, og at menigheden fortsætter med vers 2-4 af salmen "Alleneste Gud i Himmerig" eller andre forelåede Gloriasalmer.

I NT-oversættelsen fra 1907 findes følgende form:

Ære være Gud i det højeste! og Fred paa Jorden! i Mennesker Velbehag!

Den liturgiske form er ordret taget fra den samtidige NT-oversættelse, og der er kun forskel i tegnsætning.

I Prøveritualbogen 1963 findes følgende form:

P Ære være Gud i det højeste!

M Og fred på jorden, i mennesker velbehag.

Ordlyden er i overensstemmelse med Dansk Kirkesang 1943 og den ældre NT-oversættelse.

I NT-oversættelsen fra 1948 findes følgende form:

Ære være Gud i det højeste! og på jorden fred i mennesker, der har hans velbehag!

Da Prøveritualbogen 1963 har holdt sig til en ældre form, er der ikke overensstemmelse mellem den foreslåede liturgiske form i Prøveritualbogen 1963 og den samtidige NT-oversættelse fra 1948.

I prøveoversættelsen af NT fra 1989 findes følgende form:

Ære være Gud i det højeste

og på jorden fred med mennesker, som han elsker!

Forslag til Højmesseordning (vedrører kun den alternative indledning med "Herre forbarm dig" og "Lovsangen"):

Ære være Gud i det højeste

og fred på jorden

i mennesker velbehag! eller: blandt mennesker, som han elsker!

Den første linje er uproblematisk. I anden linje kan man lige så godt holde fast ved ordrækkefølgen fra 1907, der også anvendes i de nutidige norske og svenske højmesseordninger. Det problematiske er tredje linje i opstillingen ovenfor. Hvis man vælger at følge den græske tekst, der lå til grund for 1907-oversættelsen, kan man vel lige så godt i liturgisk sammenhæng holde fast ved ordlyden "*i mennesker velbehag*". Hvis man følger den læsemåde, der er udvalgt som tekst i Nestle-Aland²⁶, er der flere andre muligheder:

i mennesker, der har hans velbehag (DO 1948)

med mennesker, som han elsker (PO 1989)

blandt mennesker, som han elsker (svensk liturgisk form)

blandt mennesker, som har Guds velbehag (norsk liturgisk form)

blandt mennesker, som har hans velbehag

Bilag: Brev fra biskop Bertil Wiberg

Palæet, den 17. marts 1990

Til Henrik Christiansen, Vincent Lind, Olav Lindegaard samt Holger Villadsen.

Vedr. HVs notat af 9. marts 1990

Når vi undertiden i oversættelsesarbejdet med Det Nye Testamente har talt om, hvorfor vi egentlig gjorde dette arbejde, har svaret altid været: Fordi der skal være gudstjeneste på søndag. Og på den baggrund har det været med blandede følelser, jeg har læst ovennævnte notat. Svaret er forøvrigt også givet med det her i landet gældende autorisationsbegreb: Til brug ved gudstjenesterne i landets kirker.

Det er en kendt sag, som det også er anført i HVs notat om "bibelallusioner" – læs: bibelcitater – i højmesseordningen, at der helt op til vor tid (senest i ritualerne for de biskoppelige handlinger) har været nogle sproglige uoverensstemmelser her og der – i HVs notat kaldet "liturgisk tradition". Men det burde ikke være eksempler til efterfølgelse, når vi nu vel for første gang i den danske kirkes historie har mulighed for at samordne alterbog, ritualbog og bibel – og måske også i løbet af nogle år salmebogen. Og det ville i hvert fald være ejendommeligt, om Dronningen inden for en kort årrække skulle autorisere indtil flere udgaver af Fadervor.

Inden man begiver sig ud ad de af HV lagte linjer, bør man derfor nøje overveje konsekvenserne og bl. a. overveje betydningen af såvel det lutherske skriftprincip som genkendelsesprincippet i forhold til bibel og ritualer. Og der er som bekendt endnu tid til at inddrage eventuelt upåagtede liturgiske synspunkter i revisionsarbejdet med både Det Gamle og Det Nye Testamente.

Det ville være trist, om man fra biskoppelig side på forhånd forskærtsede muligheden for at få en bibeloversættelse, der var en kirkebibel.

Med venlig hilsen
Bertil Wiberg (sign.)